

Մանկական պատմվածքներ

Ցանկ

[Օտոերի գանգատը](#)

[Օույլ տղա](#)

[Երկու այծ](#)

[Մեղուն ու մարդը](#)

[Մեղուն ու հավը](#)

[Ապագայի համար](#)

[Ոսկի և երկաթ](#)

[Կենդանիների վեճը](#)

[Ընկերասեր եղջերուները](#)

[Երկու ձագիկ](#)

[Արլորի հրավերը](#)

[Արևի հրամանը](#)

[Խելք գլուխը](#)

[Աշխատասեր շունը](#)

[Մանկական հեքիաթ](#)

[Վաճառականի խիղճը](#)

[Հնարագետ ջուլիակը](#) (Ավանդություն)

[Խիզախը կամ աներկյուղը](#) (Երկրորդ տարբերակ)

Օտոերի գանգատը

Մեր տված փայտից կրակ են անում, տուն տաքացնում, թոնիրը վառում, կերակուր եփում, փափուկ հաց թխում, ուտում կշտանում, բայց մեզ չեն հիշում, մեզ չեն պահպանում, այլ անգութ կերպով մեզ կոտորում են, մեզ փչացնում, ոչնչացնում:

Մեր գերաններից շինում են տներ, գոմեր, մարագներ, ժամեր ու վանքեր, մեր տախտակներից՝ հատակ, առաստաղ, աթոռ, պահարան, սեղան, նստարան, դուռ ու պատուհան և այլ շատ տեսակ կահ և կարասիք. բայց մեզ չեն հիշում, մեզ չեն պահպանում, այլ անգութ կերպով մեզ կոտորում են, մեզ փչացնում, ոչնչացնում:

Կամուրջ են շինում՝ գետերով անցնում. սայլեր են շինում՝ ամեն ինչ կրում. գութան են շինում հողերը հերկում. լուծ, սամի շինում եզ, գոմեշ լծում, օրորոց շինում՝ մանկիկ օրորում. քանոն են շինում՝ տետրակներ տողում, նավեր են շինում՝ ծովի մեջ լողում... Բայց մեզ չեն հիշում, մեզ չեն պահպանում, այլ անգութ կերպով մեզ կոտորում են, մեզ փչացնում, ոչնչացնում:

Ո՞վ չի տանձ կերել կամ կարմիր խնձոր, նուր ու սերկևիլ, կեռաս ու սալոր, դեղձ կարմրաթշիկ, ծիրան անուշիկ: Ապա խաղո՞ղը. և քանի՞ տեսակ կանաչ ու կարմիր, թուխ - թուխ ու սպիտակ. և այդ ամենը մարդիկ են ուտում... Բայց մեզ չեն հիշում, մեզ չեն պահպանում, այլ անգութ կերպով մեզ կոտորում են, մեզ փչացնում, ոչնչացնում:

Խելոք մանուկներ, դուք որ մեծանաք, մեծ մարդիկ դառնաք, մեզ խնայեցեք, մեզ պահպանեցեք և ձեր հանդերում, ձեր այգիներում ծառեր տնկեցեք...

1882

Ծույլ տղա

Թորոսի որդին մի ծույլ տղա էր, ոչ գիր էր սովորում և ոչ մի արհեստ:

- Ի՞նչ արհեստ սովորիմ, - փնթփնթում էր նա, - կլեկչությունը շատ լավ արհեստ է, բայց բոբիկ ոտքով ամանում կանգնել, արագ պտտել. այդ այնքան հեշտ չէ: Ավելի հեշտ է փուքսի փչելը, բայց այդ իմ ձեռքում երկար չեն թողնիլ: Վարպետ էլ դառնամ, ի՞նչ եմ անելու. պետք է մատներով փոքր - ինչ բամբակով տաք - տաք պղնձին նաշադիր քսեմ, ձեռքերս այրե՞մ: Չէ, այդ իմ բանը չէ:

- Դարբնի մոտ կերթամ, այնտեղ էլ փուքս կա, ձմեռն էլ տաք է. բայց մեծ ուժ պետք է այդ գործի համար: Ահագին մուրճով երկաթը ծեծել, որ նա տափակի, ես այդ չեմ անի, ինչ կուզի լինի:

- Նալբանդը լավ է, մեխի ծայր սրել և պայտեր շտկել, այդ շատ դժվար չէ. բայց մեկ ամեհի ձիու ոտք բռնել, ծնկանը դնել, երկյուղալի է. ձիու աքացին իմ ընկերների ապտակից թունդ է: Չէ, իմ կարծիքով այդ իմ բանը չէ:

- Դերձակությունը մաքուր արհեստ է, լավ միտս ընկավ: Բայց ի՞նչ եմ ասում, ամբողջ օրերով ծալպատակ նստել, գլուխը քաշ գցած՝ կարել ու կարել, ոչ խաղալ կըլնի և ոչ վազվզել: Չէ՛, այդ էլ բան չէ:

- Ինչո՞ւ չգնամ որմնադիր դառնամ, բարձր պատերի ծայրերին կանգնեմ, այնտեղից կանչեմ - «Քար ու կի՛ր տվե՛ք, ցե՛խ ուղարկեցե՛ք, աղյո՛ւս ձգեցե՛ք»: Այսպես կգոռամ և կհրամայեմ, որ աշխարհք տեսնի, թե ես վարպետ եմ, գործս լավ գիտեմ: Բայց վայ թե հանկարծ այդ բարձր տեղից ոտքս սկզբի և թրմփալով ներքև գլորվեմ, հոգիս ավանդե՞մ: Չէ, այդ հեշտ գործ չէ, և ոչ իմ բանն է:

- Երևի չկա մի այնպես արհեստ, որ ես հավանեմ, գնամ սովորեմ: Թե դյուրգյար դառնամ, ոտքս կկտրեմ. կոշկակար դառնամ, ձեռքս կծակեմ, ոսկերիչ դառնամ, մատներս կայրեմ, թե բրուտ դառնամ, ցեխ պիտի կոխ տամ, վարժարան գնամ, գիր պիտի սովորիմ: Չէ, իմ կարծիքով ամենից լավն է, ամենից հեշտը ոչինչ չշինել, ոչինչ չսովորել:

1882

Երկու այծ

Երկու կամակոր այծ դեմ առ դեմ եկան մի նեղ գերանի վրա, ուր կամուրջ էր ձգված մի գետակի վրա:

Երկուսը միանգամից չէին կարող անցնել այդ նեղ կամուրջով. պետք է նրանցից մեկը ետ կանգներ և մյուսին ճանապարհ տար:

- Դու ետ գնա, որ ես անց կենամ, - ասաց մեկը:
- Ինչո՞ւ դու ետ չես քաշվում, քան թե ինձ ես առաջարկում, - պատասխանեց մյուսը:
- Քեզ ասում եմ, ետ քաշվիր, առաջ ես եմ բարձրացել կամրջի վրա:
- Ներողություն կանես: Գիտե՞ս ում հետ ես խոսում, որ դեռ բարկանում էլ ես:

Այծերը ճակատ ճակատի զարկեցին, իրար գլուխ պատռեցին, և վերջը երկուսն էլ կամուրջից սայթաքեցին, ջուրը թափվեցին:

1884

Մեղուն ու մարդը

Մեղուն մեկ անգամ հարցրեց իր տիրոջը:

- Քո կենդանիներից ո՞րն է ամենից օգտակարը:
- Գիտեմ, դու երևի կարծում ես, թե ամենից օգտակարը դու ես, բայց սխալվում ես, - պատասխանեց տերը:
- Ինչպե՞ս, տեր, ո՞րն է այն կենդանին, որ ինձանից ավելի օգտակար է:
- Ոչխարը:
- Այդ հաշիվ չէ, տեր. ոչխարը իմ հասակակից չէ: Նա մի ահագին կենդանի է, իսկ ես մի միջատ եմ: Դու պետք է ինձ իմ ընկերների հետ համեմատես:
- Շատ բարի. շերամը քեզ պես փոքր է, բայց քեզանից շատ օգուտ է տալիս:
- Շերամը ո՞րն է:
- Շերամն այն իմաստուն որդն է, որ մեզ համար աննման քնքուշ մետաքս է շինում:
- Հա՛, իմացա, այդ այն շատակեր ճիճուն չէ՞, որին անդադար կերակրում եք թթան տերևներով:
- Նա ինքն է:
- Բայց գիտե՞ս, տեր, նրա չափ որ մեզ էլ կերակրեք, մենք մեղրի տեղ ոսկի կշինենք ձեզ համար: Դուք ոչ մի կենդանի չունեք, որ իր կերակուրը մեզ նման ինքը լինի շինելիս և ուրիշներին էլ բաժին լինի տալիս: Այնպես չէ՞, պարոնս:
- Այո, այդ կողմից դու ուղիղ ես . մենք դեպի ձեզ շատ ապերախտ ենք, որովհետև բոլորովին անխնամ ենք թողնում ձեզ...

Մեղուն ուրախացավ տիրոջ պատասխանիցը և թռավ նստեց վարդենու վրա:

1902

Մեղուն ու հավը

Հավը Մեղվի վրա ծիծաղելով ասաց մեկ անգամ.

- Ինչ անշնորհք ճանճ ես դու, ամբողջ օրը ծաղկից ծաղիկ ես թռչկոտում և ոչ մի բանի պետք չես գալիս:

- Իսկ դու, հավիկ - մարիկ, ի՞նչ ես շինում,- հարցրեց մեղուն:

- Մի՞ թե չգիտես, թե ինչ եմ շինում, ես քեզ նման պարապ - սարապ չեմ տգտում: Ես օրը մեկ ձու եմ ածում, մեկ ձու, գիտե՞ս մեկ ձուն քանիս է:

- Գիտեմ, գիտեմ, հասկացա: Բայց ես մինչև հիմա կարծել եմ, թե դու օրը հարյուր ձու ես ածում:

- Ինչպե՞ս կարելի է օրը հարյուր ձու ածել, անխելք մեղու:

- Ապա եթե քո ածածդ ընդամենը մի ձու է, էլ ինչո՞ւ ես հարյուր անգամ կչկչում, թե հա՛յ, հարա՛յ, լսեցեք, որ ձու եմ ածել: Իմ կարծիքով՝ այսքան կչկչալուն մի ձուն շատ քիչ է: Այնպես չէ, իմաստուն հավիկ - մարիկ:

- Բայց դու ի՞նչ ես շինում, դու, որ իմ մի ձուն քիչ ես համարում:

- Ես ինչ որ շինում եմ, քեզ պես կչկչալով չեմ հայտնում ուրիշներին: Ես գլուխս քաշ գցած, մեղր եմ շինում: Գիտե՞ս ինչ է մեղրը: Դա հավի կերակուր չէ, քո խելքի բանը չէ, հավիկ - մարիկ:

1902

Ապագայի համար

Մեզանում ասում են. «Ով որ ընկուզենի բուսցնի, նրա պտղիցը չի ուտիլ», որովհետև մի քանի տարի է տևում մինչև նրա պտուղ տալը:

Քասի ապերը սովորություն ունեն տարի ընկույզներ ցանելու, և արդեն նորաբույս ընկուզենիներ ունեն մի քանի մարգ, որտեղից հանում ու տնկոտում էր այգու ավերում:

Քասի ապոր հարևան Կիրակոսը, որ թեև դեռ երիտասարդ, բայց մի անհեռատես և ծույլ մարդ էր, ծիծաղում էր ծերունու վրա և ասում.

- Ա՛յ հալևոր, ինչո՞ւ ես չարչարվում, ոտիդ մեկը գերեզմանումն է, դու հո դրա պտղիցը չե՞ս ուտելու, էլ ո՞ւմ համար ես տնկում այդ ծառերը:

- Քեզ համար եմ տնկում, Կիրակոս, քեզ համար, - պատասխանում է ավևոր Քասին, - քեզ ու քեզ նմանների համար եմ տնկում, որ սրա պտղիցն ուտեք և ինձ ողորմի տաք:

1906

Ոսկի և երկաթ

Ոսկին երկաթին անարգելով, ասաց մեկ անգամ.

- Երանի գիտենամ, դու ինչացո՞ւ ես, որ մետաղների կարգն ես ընկել. քո սև ու ժանգոտ երեսովդ մարդու վրա զգվանք ես բերում: Նայիր ինձ վրա, տես ինչպես գեղեցիկ եմ փայլում, ինչպես շողշողում: Նայիր մեր սիրուն օրհորդների ու հարսների ականջներին ու մատներին, դու կտեսնես իմ փառքն ու պատիվը, նայիր նրանց ճակատների շարքերին, դու կտեսնես իմ փայլն ու գեղեցկությունը: Չեմ հաշվում գինդերը, գնդասեղները. գիտեմ, որ դու այնքան կոշտ ու կոպիտ ես, որ այդպես քնքուշ բաների մասին ոչ ճաշակ ունես, ոչ հասկացողություն:

Երկաթը պատասխանեց ոսկուն.

- Ես չեմ ուրանում, ոսկի աղա, որ դու գեղեցիկ ես, ամեն բանի զարդն ու զարդարանքը դու ես, գինդ շատ բարձր է, աղքատի բան չես, բայց ինչո՞ւ ես չափիցդ դուրս գոռոզանում: Քո սիրուն օղակներդ ոչ ականջի լսելիքն են ավելացնում, ոչ մատներին ու կռներին գորություն ու ժրություն են տալիս: Ճակատների փայլուն շարքերը գլխին խելք չեն տալիս. ոչ կուրծքերի նուրբ մանյակները սրտին գութ ու խնամք:

Ինչ ասեմ մեր օրհորդներին, քեզ այդչափ պատիվ են տալիս, քեզ համար հալվում, մաշվում ու բարակացավ ընկնում: Իմ մի փոքրիկ ասեղը քո բոլոր զարդարանքներից ավելի է օգուտ տալիս: Գիտե՞ս, ոսկի աղա, իմ փոքրիկ ասեղը քանի տուն է պահում, քանի որբի կերակրում: Իմ խոփն ու ձևիչը ամբողջ աշխարհին հաց են տալիս: Մարդիկ ինչ որ շինում են կամ պետք է կտրեն, կամ պետք է ծեծեն, կամ պետք է խարտոցեն, կամ պետք է կարկատեն: Իմ ուրագն ու կացինը որ չլինեն, իմ դուրն ու շաղափը, իմ սողոն ու մուրճը, իմ կտրիչն ու խարտոցը, էլ կարո՞ղ էին մարդիկ քար քարի վրա դնել, փայտ փայտի վրա:

- Ահա այդպես պարծենկոտ ես դու, ոսկի աղա, քո փայլից կուրացած՝ ուրիշի լավությունը չես տեսնում:

1902

Կենդանիների վեճը

Եզր կովը և շունը վիճում էին միմյանց հետ և ամեն մեկը պնդում էր, թե՛ մեր տերը ամենից շատ ինձ է սիրում:

- Իհարկե, նա ինձ ամենքիցդ շատ է սիրում, - ասում է եզր, - և գիտե՞ք ինչու համար: Նրա համար, որ ես եմ նրա արորն ու տափանը քաշում, ես եմ նրա համար անտառից փայտ բերում: Նա ինձ է լծում սայլին և իր ցորենը տանում ջաղաց, այնտեղ այլուր շինում. հետո էլի ես եմ տանում քաղաք, ուր նա ծախում է այդ այլուրը և իր տան համար առևտուր անում, երեխանց համար հագնելիք առնում: Ուրեմն, դուք ի՞նչ եք կարծում, ես որ չլինեի, նա ինչպե՞ս կարող էր ապրել:

- Այդ ճշմարիտ ես ասում, - ասաց կովը: - Բայց մեր տերն ինձ ամենքիցդ ավելի է սիրում, այդ նրա համար է, որ նա իմանում է, թե քեզ նման աշխատասեր ու ժրաջան եզնուկին ես եմ պահել մեծացրել:

Այս մեկ: Մեկ էլ որ ` նրա գերդաստանը իմ կաթովս եմ պահում: Այն մածունն ու կարագը , այն սերն ու կաթը, այն եղն ու պանիրը, այն տաք - տաք թանե սպասը, որ ամեն օր խաշտում են , ո՞ւմ տվածն է: Տեսնո՞ւմ եք ուրեմն, որ եթե ես չլինեմ, բոլորը քաղցած կկոտորվեն:

- Դու էլ ես ճշմարիտ ասում, սիրուն կովիկ, - սկսեց շունը: - Ո՞վ կարող է ուրանալ քո լավությունը: Շատ անգամ ես ինքս էլ եմ մասնակից լինում քո տված անուշ թանին: Մեր տանտիկինը ամեն խնոցի հարելիս թանիցն ինձ բաժին է տալիս: Ով որ քո լավությունն ուրանա, երկու աչքով կուրանա: Ես շատ երախտագետ եմ, ոչ ոքի լավությունը չեմ կարող ուրանալ: Բայց գիտե՞ք ինչ կա: Դուք մի նեղանաք, որ մեր տերն ինձ ամենփիցդ էլ շատ է սիրում. դրա համար մեծ պատճառ կա և ահա ասեմ, թե ինչ է դրա պատճառը...

Եվ շունն սկսեց մեկ - մեկ հաշվել, թե ինքն ինչ ու ինչ է անում:

Ասած է՝ շունը որ հաչել սկսի, էլ չի դադարիլ: Այնքան հաչեց եզան ու կովի հետ, որ տերն իմացավ, գնաց նրանց մոտ, շան լեզվիցն ազատեց, ասելով. «Թող տուր դրանց, Բողար, դու չգիտե՞ս, որ ամենքդ էլ ինձ հարկավոր եք, ոչ մեկդ մյուսի արածը չեք կարող անել. այդ պատճառով ես ձեզ ամենփից էլ սիրում եմ, դուք էլ սիրեցեք միմյանց»:

1902

Ընկերասեր եղջերուները

Մի սարի վրա արածում էին երկու եղջերուներ:

Նրանցից մեկը մի քանի խոտ պոկեց մեկելին տվավ ` ասելով.

- Ընդունիր եղբայր, այս խոտը, թեև սա ոչ մեկիս պակաս չէ:

- Շատ և շատ շնորհակալ եմ, - պատասխանեց մեկելը, - ինչո՞ւ չչահենք մեկ - երկու սիրտ, թեկուզ սարի խոտով:

1908

Երկու ձագիկ

Երկու փոքրիկ ձագիկ մի ծղնոտ գտան ` հասկը վրան:

Հասկում շատ հատիկներ կային: Ձագիկները բռնեցին ծղնոտի ծայրից և սկսեցին քաշել մեկը իր կողմը, մյուսը ` իր: Ծղնոտը կտրվեց և ձագուկները վայր թափվեցին ոտնիվեր: Գող ծիտը վրա հասավ և հասկը ճանկեց ու թռավ:

1908

Աքլորի հրավերը

Աքլորը հարևանի հավին հրավիրում է կուտի. ասում է.

- Հավիկ-մարիկ, արի կուտ տամ, կե՛ր:

Հավը չի ընդունում աքլորի հրավերը:

-Կուտ ունենաս, քո հավերին կտաս,- ասում է ու կչկչում:

-Լավ, - ասում է աքլորը: - Դու հիմա կտեսնես, ինչքան կուտ ունեմ ես: - Էս ասում է ու կանչում իր հավերին.

Կու-կու-րի-կուտ... Կո՛ւտ, կո՛ւտ, կո՛ւտ...

Կուտի անունը որ լսում են հավերը, հավաքվում են շուտ և ուտում կուտ, իսկ հարևանի հավին դուրս են անում. նրան կուտ չեն տալիս:

1908

Արևի հրամանը

Գարնանային մի սիրուն առավոտ արևը բարձրացավ և ասաց աստղերին.

-Դե, սիրուն աստղիկներ, երկնքի ճրագներ, հիմա գնացեք, գիշերը եկեք:

Ծաղիկներին ու թռչնիկներին ասաց.

-Զարթեցեք ծաղիկներ, զարթեցեք թռչնիկներ: Եվ զարթեցին բոլոր ծաղիկները, թռչնիկները:

«Ես պիտի երգեմ, - ասաց արտույտը:

«Ես պիտի ծաղկեմ, - ասաց վարդը:

«Իսկ ես ի՞նչ պիտի անեմ, - ասաց մութ ամպիկը. – չջրե՞մ երկիրը:

Արևը պատասխանեց.

-Թող երգի արտույտը, թող բացվի վարդը. իսկ մութ ամպիկը, ջրով լիքը, թող գնա հեռանա:

Ծաղիկները բացվեցին, թռչնիկները երգեցին, երեխեքն էլ զարթեցին և սկսեցին արևի երգը:

1908

Խելոք գլուխը

Բերանը ասաց. – Ես ամեն ինչ կուտեմ կիսմեմ:

Գլուխը ասաց. – Հը՛մ...

Լեզուն ասաց. – Ես ինչ ուզենամ, կասեմ, կխոսեմ:

Գլուխը ասաց. – Հը՛մ...

Ձեռները ասացին.

-Մենք ամեն ինչ կշինենք, կքանդենք:

Գլուխը ասաց. – Հը՛մ...

Ոտները ասացին.

-Մենք ամեն տեղ կերթանք, ման կգանք:

Գլուխը ասաց. – Հը՛մ...

Բերանը և լեզուն, ձեռքերը և ոտները ասացին գլխին:

-Ինչո՛ւ ես հըմ անում:

Գլուխը պատասխանեց.

-Ինչ անեք, չանեք՝ առաջ ինձ պիտի հարցնեք:

Ոտները և ձեռները կուչ եկան, բերանը մնաց բաց, իսկ լեզուն կակազելով ասաց.

-Հա՛... դորդ է ասում զը-զը-գլուխը...

1908

Աշխատասեր շունը

Շունը պահում էր իր տիրոջ տունը: Նա տեսավ մի մուրացկան բակումը կանգնած, սկսեց վրան հաչել:

-Միրելի, - ասաց մուրացկանը, - բարի եղիր և խղճա ինձ, ահա երկու օր է ոչինչ չեմ կերել:

-Ես էլ նրա համար եմ հաչում, որ տանեցիք լսեն ձայնս և քեզ բաժին բերեն, - ասաց շունը:

-Եթե այդպես է, խնդրեմ բերանդ դեպի տունը դարձնես և այնպես հաչես, - ասաց աղքատը, որ տնապահ շանը աղքատասիրությանը չէր հավատում:

Մանկական հեքիաթ

Գնացի ջաղաց: Չաղացպանն ինձ ուղարկեց փայտի: Ման եկա, ման եկա, շատ փնտրեցի, փայտ չգտա: Վերջը գտա մի քերուկ/կոճղ/: Խփեցի, խփեցի, շատ խփեցի ոտքով ու քարով, դուրս չեկավ տեղիցը: Ասացի.

-Ա՛յ քերուկ, ի՞նչ քաջ ես: Ասաց.- Թե որ քաջ եմ, ինչո՞ւ է կացինն ինձ կտրում:

-Ա՛յ կացին, ի՞նչ քաջ ես. - Թե որ քաջ եմ, ինչո՞ւ է դարբինն ինձ ծեծում:

-Ա՛յ դարբին, ի՞նչ քաջ ես.- Թե որ քաջ եմ, ինչո՞ւ է երկինքն ինձ տանում:

- Ա՛յ երկինք, ի՞նչ քաջ ես.- Թե որ քաջ եմ, ինչո՞ւ է ամպը երեսս ծածկում:
- Ա՛յ, ամպ, ի՞նչ քաջ ես.- Թե որ քաջ եմ, անձրևն ինչո՞ւ է մեջիցս վայր թափվում:
- Ա՛յ անձրև, ի՞նչ քաջ ես.- Թե որ քաջ եմ, ինչո՞ւ եմ գետնին թափվում:
- Ա՛յ գետին, ի՞նչ քաջ ես.- Թե որ քաջ եմ, ինչո՞ւ է ինձ վրա խոտ բուսնում:
- Ա՛յ խոտ, ի՞նչ քաջ ես.- Թե որ քաջ եմ, տավարն ինչո՞ւ է ինձ արածում:
- Ա՛յ տավար, ի՞նչ քաջ ես.- Թե որ քաջ եմ, ինչո՞ւ է գայլն ինձ ուտում:
- Ա՛յ գայլ, ի՞նչ քաջ ես.- Թե որ քաջ եմ, շունն ինչո՞ւ է փախցնում ինձ:
- Ա՛յ շուն, ի՞նչ քաջ ես.- Թե որ քաջ եմ, ինչո՞ւ է ծեծում ինձ պատավր:
- Ա՛յ պատավ, ի՞նչ քաջ ես.- Թե որ քաջ եմ, ինչո՞ւ է ինձնից չի վախենում մուկը:
- Ա՛յ մուկ, ի՞նչ քաջ ես.- Թե որ քաջ եմ, ինչո՞ւ է բռնում ինձ կատուն:
- Ա՛յ կատու, ի՞նչ քաջ ես.- Այո, քաջ եմ, և այս մեծ տան պահողն եմ, մկներին մահ տվողն եմ, սուփրի ծայրին նստողն եմ, մեր շան աչքի գրողն եմ:

Վաճառականի խիղճը

Լինում է, չի լինում՝ մի գյուղացի: Այս գյուղացին մի օր վերցնում է իր մինուճար որդուն և տանում քաղաք՝ մի վաճառականի, մի սովորաբարի մոտ աշակերտ տալու: Երկար ման գալուց հետո մտնում է մի հարուստ վաճառականի խանութ և ասում.

— Պարո՛ն վաճառական, իմ որդուս աշակերտ չե՞ք վերցնի:

— Կվերցնեմ,— պատասխանում է վաճառականը:

— Քանի՞ տարով կվերցնեք:

— Տասը տարով:

— Տասը տարին մի մարդու կյանք է, ես արդեն ուժասպառ եմ եղել, ուզում եմ մի քանի տարուց հետո իմ որդու պտուղը ուտեմ, եթե կարելի է՝ երեք տարով վերցրեք:

— Ոչ, որ այդպես է՝ ութ տարով կվերցնեմ:

Վերջը հինգ տարով համաձայնում են, իսկ ռոճիկի մասին երկար խոսելուց հետո գյուղացին թողնում է վաճառականի խղճին, թե որքան որ կցանկանա վճարել հինգ տարուց հետո:

Անցնում է երկու-երեք տարի. գյուղացու որդին շատ հմուտ գործակատար է դուրս գալիս, այնպես, որ բոլոր հարևանները շատ նախանձում են, որ այդ վաճառականն այսպիսի ճարպիկ գործակատար ունի, շատ են ցանկանում, որ այդ գյուղացու որդուն տանեն իրանց մոտ, չէ հաջողվում, որդին ասում է, թե՛ իմ հոր խոսքը պետք է սրբությամբ կատարեմ. չնայած որ գրավոր պայման էլ չունին, որդին ազնիվ խոսքը գրավոր պայմանից ավելի է գերադասում:

Հինգ տարին որ լրանում է, գյուղից, մայրիկից նամակ է ստանում, թե. «հայրդ մերձիմահ հիվանդ է, քո հաշիվներդ խոզեինիդ հետ վերջացրու և եկ: Փողի համար որքան որ կտա, չհակաճառես, որովհետև հայրդ քո վարձի համար թողել է խոզեինիդ խղճին, որքան կտա, կվերցնես, շատ թե քիչ»:

Որդին շատ է տխրում այդ նամակի վրա և երկար մտածելուց հետո գնում է խոզեինի մոտ և ասում. «Մայրիկիցս նամակ եմ ստացել, թե՛ հայրդ մերձիմահ հիվանդ է, հաշիվներդ վերջացրու և ե՛կ»:

Վաճառականն առանց երկար մտածելու ասում է՝ գնա՛, ազատ ես:

Գործակատարը վրդովվում է, թե՛ պարոն խոզեին, բա ես հինգ տարի ծառայել եմ քեզ, թե ինչպես եմ ծառայել քեզ, այդ Աստված գիտե, վերև Աստված, ներքև դուք, հայրս մերձիմահ հիվանդ է, մեռնում է, իմ հաշիվս տվեք գնամ:

- Ի՛նչ հաշիվ, ի՛նչ Աստված, քեզ ուտացրել, խմացրել և փեշակ եմ սովորեցրել, էլ ի՞նչ ես ուզում, քեզ ոչ մի կոպեկ չեմ տալ, որտեղ ուզում ես գնա:

Այդ ժամանակներում այդ քաղաքում մի այսպիսի սովորություն է լինում: Եթե մեկը մեռնելիս է լինում, բարեկամներին ոչ թե մեռելի տերն է հայտնելիս լինում, թե՛ այսինչ մարդը մեռել է, պետք է թաղեն, այլ ծիսատեր քահանային հայտնելիս են լինում, թե՛ այսինչ մարդը մեռել է, պետք է հայտնի բարեկամներին, համքարներին, և ամեն մի ծախս պետք է քահանան անի և վերջումը հաշիվ ներկայացնի:

Գյուղացու որդին տեսնում է, որ իր խոզեինը խիղճ չունի և իր խոսքի տերը չէ, մտածում է, թե երբ որ մի մարդ խիղճ չունի, նա մեռածի հաշվում է, և ինքը կարող է գնալ քահանային հայտնել, թե իր խոզեինը մեռած է:

Մյուս առավոտը գործակատարը վաղ գնում է եկեղեցի: Առավոտյան ժամերգությունը վերջանալուց հետո դիմում է քահանային, թե՛ տերս վախճանվել է, պետք է բարեկամներին, համքարներին հայտնեք և թաղման ծախսերի պատրաստությունները տեսնեք:

Քահանան հայտնում է վաճառականի բոլոր բարեկամներին և համքարներին, որ երեկոյան գան վաճառականի տունը՝ հոգեհանգստին ներկա լինելու:

Երեկոյան քահանան տիրացուի հետ գնում է վաճառականի տունը և ի՛նչ է տեսնում, - վաճառականը պատշգամբում նստած թեյ է խմում:

- Օրհնյա լ տեր, էս ո՞ր խաչից էր, որ դուք մեզ մոտ եք եկել, չե՞ որ դուք տարեկան երկու անգամ եք գալիս:

- Աստված օրհնեսցե, որդի՛, անցնում էի ձեր տան մոտով, ուզեցի ձեզ այցելել և ձեր առողջությունը հարցնել:

Վերջապես խոսում են դեսից-դենից և տեսնում են բակի մեջը վեց հոգի եկան և, տեսնելով վաճառականին քահանայի հետ խոսելիս, ետ են դառնում դեպի փողոց. հինգ բոպեից հետո գալիս են տասներկու հոգի և, տեսնելով վաճառականին և քահանային, դարձյալ փողոց են գնում: Տասը բոպեից հետո գալիս են տասներու թ հոգի և կրկին ետ են դառնում:

Տասնը հինգ բոպեից հետո գալիս են քսանը չորս հոգի և դարձյալ ետ են դառնում:

Այս վաճառականը քիչ է մնում թե խելագարվի:

— Մա ի՞նչ բան է.— կանչում է ծառային, թե՛ գնա այն մարդկանցից մի քանիսին կանչիր:

Գալիս են հինգ-վեց հոգի:

— Ինչի՞ համար եք եկել և գնում:

— Մեզ ասացին, որ դուք մեռել եք, եկել ենք հոգոցի^[3] վրա:

Քահանան տեղը կանգնում է և ասում.

— Ես էլ հենց դրա համար եմ եկել:

Մյուս օրը վաճառականը գնում է թագավորի մոտ ու հայտնում գործի եղելությունը և ասում, որ իր գործակատարն ուզում էր իրան սաղ-սաղ թաղել, խնդրում է մի դատաստան:

Կանչում են գործակատարին:

Գալիս է գործակատարը:

Գործակատարը պատմում է գործի ամբողջ պատմությունը, թե ինչպես իր հայրը իրան աշակերտ է տվել վաճառականի մոտ և վարձատրության մասին թողել է վաճառականի խղճին:

Թագավորին պատմում է տղան, թե՛ քանի որ էս խոզեինը խիղճ չունի, ինձ համար մեռածի հաշվում է, և ես դիմեցի այդ միջոցին:

Կանչում է թագավորը դահիճներին, թե՛ այս տղային տարեք կախեցեք:

Դահիճները տանում են կախելու:

Թագավորը հարցնում է վաճառականին, թե՛ էլ ուրիշ ասելու ոչինչ չունե՞ս:

— Ոչինչ չունեն, թող տանեն կախելու, դա ուզում էր ինձ կենդանի թաղել,— ասում է վաճառականը:

Երկրորդ անգամ հարցնում է թագավորը վաճառականին, թե՛ էլ ուրիշ ասելու կամ գանգատ չունե՞ս:

— Ո՛չ, ոչինչ չունեն ասելու, թող տանեն կախելու:

Երրորդ անգամ հարցնում է թագավորը և միննույն պատասխանն է ստանում, թե՛ թող կախեն:

Թագավորը մարդ է ուղարկում դահիճների մոտ, թե՛ ետ բերեք տղային, միք կախիլ:

Թագավորը հրամայում է դահիճներին, թե՛ վաճառականին տարեք կախելու:

Դահիճները տանում են վաճառականին կախելու:

Թագավորը հարցնում է տղային, թե՛ էլ ուրիշ ասելու կամ գանգատ չունե՞ս խոզեինիդ վրա: Տղան ձայն չէ հանում:

Երկրորդ անգամ ասում է տղային, բայց դարձյալ պատասխան չկա:

Երրորդ անգամ հարցնում է տղային, թե՛ պատասխան տուր, խո էլ ոչինչ չունես ասելու:

Տղան լացակումած ասում է.

— Տե՛ր արքա, ես խղճում եմ նրա զավակներին, ես մտնում եմ նրանց դրության մեջ: Նրա որդիքը պետք է լացեն, որ իրանց հորը կենդանի թաղում են: Ես ոչ մի պահանջ չունեմ նրանից և հրաժարվում եմ մի որևէ վարձատրությունից:

Թագավորը կանչում է դահիճներին, թե՛ թողեք վաճառականին, էլ մի կախեք:

Թագավորը կանչել է տալիս քաղաքի հայտնի վաճառականներին և հայտնում, թե այս վաճառականը որքան որ կարողություն ունի, կիսեցեք և կեսը տվեք իր գործակատարին:

Այդպիսով, վաճառականի կարողության կեսը տալիս են իր գործակատարին և վերջ տալիս վաճառականի գանգատին:

1. **Սովորաբար** - *վաճառական*
2. **Համբար** - *արհեստակից*
3. **Հոզոց** - *հոգեհանգստյան արարողություն*

Հնարագետ ջուլիակը (Ավանդություն)

1

Շահ-Աբասի ժամանակ հեռու աշխարհից դերվիշի^[1] հագուստով մի մարդ է գալիս Սպահան քաղաքը: Քաղաքի ընդարձակ հրապարակի մեջ այդ դերվիշը մի մեծ շրջան է քաշում փայտով, ինքն էլ կշտին նստում լուռ ու մունջ: Անցուդարձ անողները նայում են և զարմանալով հարցնում, թե՛ դու ո՞վ ես, այս ի՞նչ բան է, որ դու քաշել ես. արդյոք մի թալիսման չե՞ս, և մեզ համար բարի՞, թե՛ չար թալիսման է... Դերվիշը բնավ չի խոսում: Ամբողջ քաղաքը վարանման մեջ է ընկնում, թե՛ սա ի՞նչ կնշանակե արդյոք: Վերջը իմաց են տալիս Շահ-Աբասին, թե՛ այսպիսի մի դերվիշ է եկել...

Շահ-Աբասը իր գիտնականներից մեկին ուղարկում է, որ տեսնե ի՞նչ բան է, ի՞նչ է դերվիշի ուզածը, ինչո՞ւ է ժողովրդին սարսափի մեջ գցել:

Գիտնականը գնում է և ասում դերվիշին.

— Ո՛վ մարդ, ես հասկանում եմ քո միտքը: Քո շրջանը նշանակում է երկինք: Դատարկ է մեջը: Այդ նշանակում է, որ դու ուզում ես երկինքը կապել, որ ոչ մի ամպ չլինի այնտեղ, որ

է՛լ անձրն չգա, սով ընկնի մեր աշխարհքը: Գիտեն, գիտեն, որ դու կարող ես այդ բոլորն անել, քայց խղճա՛ մեզ, այդպես բան մի՛ անիլ, ինչ որ ուզես, քեզ կտա թագավորը...

Դերվիշը բնավ չխոսեց և գիտնականի երեսին անգամ չնայեց: Բայց ժողովուրդը, լսելով գիտնականի բացատրությունը, ավելի մեծ երկյուղի մեջ ընկավ: Էլ չէին ասում, թե՛ գուցե սխալ էր գիտնականի բացատրությունը, այլ դրա հակառակ՝ լուր ուղտ շինելով, պատմում էին իրար, թե. «Բա չե՞ք ասիլ, դերվիշը մի ամենագոր մարդ է, այսինչ երկրում հեղեղ և կարկուտ է թափել, բոլոր բնակիչներին կոտորել, այնինչ տեղ յոթը տարի շարունակ կապվել է երկինքը, ոչ մի կաթիլ անձրն չի եկել, սով է ընկել երկիրը, բոլորեքյանք^[2] կերել են միմյանց...»: Մյուս օրը Շահ-Աբասն ուղարկեց մի ուրիշ գիտնական:

— Գիտեն, գիտեն, ով ես դու, մարդ Աստուծո՛ւ, — ասում է գիտնականը: — Քո շրջանը նշանակում է երկիրս: Դատարկ է մեջը: Դրանով ուզում ես ասել, որ ժանտախտով պիտի դատարկես մեր երկիրը: Խնայի՛ր մեզ. ինչայի՛ր, ի սեր Ամենակալին, այդպես բան մի՛ անիլ, ինչ որ ուզենաս՝ քեզ կտանք:

Դերվիշը դարձյալ մնաց լուր: Ավելի ևս սաստկացավ ժողովրդի երկյուղը, և նորանոր առասպելներ տարածվեցին քաղաքի մեջ:

Բոլոր գիտնականները հաջորդաբար գնացին դերվիշի մոտ, և բոլորն էլ, ունքը շինելու տեղ, աչքն էլ հանեցին, փոխանակ ժողովրդի կասկածը փարատելու, նրան ավելի երկյուղի ու սնահավատության մեջ գցեցին:

2

Թագավորը կարծում էր, որ դերվիշի արածը մի հասարակ հանելուկ պիտի լինի, և իրան համար շատ ամոթ էր համարում, որ այդ հասարակ հանելուկը լուծող մի գիտնական չունի: Այսպիսի մտատանջությունով նա մեկ օր ծպտված ման էր գալիս Սպահանի Հայոց թաղումը, ուր հանդիպեցավ մի տարօրինակ բանի: Մի տանիքի վրա ցորեն կար փռած աղունի համար, ոչ ոք չկար մոտը, քայց մի երկայն եղեգ կար ցցված, որ ինքն իրան անդադար տարուբերվելով քշում էր ճնճղուկներին: «Այս հրաշքի գաղտնիքը պետք է տան մեջը փնտրել», — ասաց թագավորն ու ներս գնաց տուն և այնտեղ տեսավ մի ջուլհակ, որ կտավ էր գործում:

Երբ որ թագավորը ներս մտավ, ողջունեց ջուլհակին. ջուլհակը նայեց նրա վրա, իսկույն ոտքի կանգնեց, խոր գլուխ տալով պատասխանեց նրա ողջույնին, հետո սկսեց շարունակել իր գործը: Ջուլհակի աջ ու ձախ կողմին մի-մի օրորոց կար դրված: Երբ որ նա սկսեց գործել, օրորոցներն էլ սկսեցին օրորվիլ տանիքի ինքնաշարժ եղեգի պես:

Օրորոցում եղած երեխաները ծերունու թոռներն էին, որոնց մայրերը, տան մի անկյունում նստած՝ ճախարակով բամբակ էին մանում կտավի համար: Իր հարսներին գործից չզրկելու համար հնարագետ ջուլհակը տանիքի եղեգից մի թել էր կապել, թելի մեկ ծայրը փաթաթել կտավի սանրին, որ իր տարուբերվելովը շարժում էր եղեգը: Օրորոցներից նմանապես թելեր ուներ կապած, որոնց հակառակ ծայրերը իր աջ ու ձախ մատներին էր փաթաթել: Աջ ձեռքով մաքուրը^[3] նետելիս՝ աջ կողմի օրորոցն էր օրորվում, ձախով նետելիս՝ ձախ կողմինը: Այսպիսով, նա մեկ անգամից երեք գործ էր կատարում:

Թագավորն այդ ամենը նկատեց և գովեց իր մտքումը նրա հնարագիտությունը, միայն նրա ոտքի կանգնելով խոր գլուխ տալը թագավորի մեջ կասկած ձգեց, թե՛ չլինի իրան ճանաչեց: Այս բանն ստուգելու համար թագավորը մի մութ հարցմունք արավ նրան.

— Չլինի՛մ, չլինի՛մ...

— Մի՞ թե, մի՞ թե...— պատասխանեց ջուլիակը:

Թագավորը, «չլինիմ, չլինիմ» ասելով, ուզեց ասել ծերունուն. «Եթե ինձ ճանաչեցիր՝ չլինի թե երևցնես այդ բանը, թող մեր մեջը մնա»: Իսկ ծերունին պատասխանեց՝ «մի՞ թե, մի՞ թե», այսինքն՝ «մի՞ թե ես հիմար եմ և այդքանը չգիտեմ»:

— Քանիսի՞ մեջն ես, վարպե՛տ,— հետո հարցրեց թագավորը:

— Երկուսս լրացրել, երեքի մեջն եմ մտել,— պատասխանեց ջուլիակը:

Թագավորի այս հարցմունքը ջուլիակի հասակին էր վերաբերում: Ջուլիակը պատասխանեց, որ երկու ոտքով ման գալն արդեն վերջացրել է, հիմա գավազան է գործ ածում, իբրև երրորդ ոտք, մեկ խոսքով ծերացել է:

Թագավորն այսպիսի շատ մութ հարցմունքներ արավ և բոլորի պատասխանն էլ ստացավ դարձյալ մութ կերպով: Տեսավ, որ ծերունի հայր մի հնարագետ և հանճարի տեր մարդ է թե՛ գործով և թե՛ խոսքով, մտածեց, որ միայն սա կարող է դերվիշի պատասխանը տալ:

— Դու, որ այդչափ հնարագետ ես,— ասաց թագավորը,— եթե մի քանի սազ ուղարկեմ քեզ մոտ, կարո՞ղ ես փետրել նրանց:

— Դրա քաջ վարպետն եմ ես,— ասաց ջուլիակը:

3

Այս պատասխանն ստանալուց հետո թագավորը գնաց: Շատ չանցավ, ջուլիակի մոտ եկան թագավորի գիտնական նազիր-վեզիրները:

«Ահա եկան թագավորի սագերը. իրավ որ լավ փետրելու թռչուններ են»,— ասաց ջուլիակը ինքն իրան:

Թագավորը տուն գնալով սաստիկ բարկացել էր գիտնականների վրա և սպառնացել էր, որ եթե գոնե մի մարդ չգտնեն, որ դերվիշին պատասխան տա, նրանց բոլորին էլ կաքսորե:

Այսպես նեղի գալով՝ որոշեցին դիմել հնարագետ ջուլիակին, որի համբավը նրանցից մեկը լսել էր:

— Վարպե՛տ եղբայր, կարող չե՞ս արդյոք մի պատասխան տալ մեր տարօրինակ հյուրին, որ ժողովրդի վրա սարսափ է տարածել,— ասացին գիտնականները և պատմեցին դերվիշի դեպքը, որ արդեն հայտնի էր ջուլիակին:

— Ինչո՞ւ չե՞... կարող եմ... բայց մեծ ծախք կպահանջվի դրա համար: Պետք է ձեռք բերել մի կախարդական գավազան, մի անմահական սխտոր և մի ոսկի ձու ածող հավ:

Գիտնականները մնացին ապշած:

— Դրա ծախքը մենք կվճարենք,— ասացին նրանք ուշքի գալով,— միայն մենք չենք կարող գտնել այդ բաները, ինչ որ դու ես ասում:

— Երեք բան է իմ ուզածը, և ես ինքս կգտնեմ, միայն ամեն բանի համար մի գլխարկ լիքը ոսկի է պետք: Դուք երեք հոգի եք, ամենքդ ձեր գլխարկովը մեկ ոսկի կբերեք, ես էլ կգամ դերվիշին պատասխան կտամ:

Գիտնականները ճարահատած համաձայնեցին: Գնացին երեք գլխարկ ոսկի բերին, տվին ջուլիակին: Այսպես փետրելով նրանց, ինչպես պատվիրել էր թագավորը, վեր կացավ առավ իր հոնի գավազանը, մի գլուխ հոտած սխտոր, ոտի մեկը կոտրած մի հավ, և գնաց սարսափ տարածող դերվիշի մոտ:

Հավաքվեցին բոլոր քաղաքացիք, ներկա էր և թագավորը՝ իր բոլոր իշխաններով:

Ջուլիակը չխոսեց դերվիշի հետ. նա լուռումունջ իր գավազանի ծայրով մի խոր ակոս քաշեց շրջանի մեջտեղով ծայրե ի ծայր և այսպիսով դերվիշի շրջանը երկու հավասար մասի բաժանեց և նստեց նրա դեմ հանդիման:

Դերվիշը երկար մտածեց, գլուխը թափ տվավ. վերջը մի գլուխ սոխ հանեց, դրավ առջևը:

Ջուլիակը, առանց երկար մտածելու, իսկույն իր սխտորը հանեց, դրավ իր առջևը:

Բարկացավ դերվիշը և իր ջեբից հանեց մի բուռ կորեկ և շաղ տվավ ամբողջ շրջանի մեջ:

Ջուլիակը փեշի տակից հանեց իր հավը, որ իսկույն կտկտալով կերավ բոլոր կորեկը:

Դերվիշն էլ մինչև վերջը չսպասեց, իսկույն վեր կացավ և մոմռալով հեռացավ-գնաց...

Թագավորը մոտեցավ ջուլիակին և խնդրեց, որ բացատրե այդ հանելուկի նշանակությունը:

— Ո՛րջ լինի թագավորը,— ասաց ջուլիակը:— Այս մարդը մի խելագար դերվիշ է:

Երևակայել է, որ ինքը մի շատ գորեղ իմաստուն մարդ է և կարող է մեր ամբողջ աշխարհքին տիրել: Իր քաշած շրջանով ուզում էր մեզ հասկացնել, թե իրանն է բոլոր մեր երկիրը: Ես չուզեցա հասկացնել նրան, որ այդ խելագարություն է, այլ կես արի մեջտեղից, որով ուզեցա ասել՝ թե կեսն էլ իմն է: Նա բարկացավ և իր սոխով ինձ պատերազմ հայտնեց կամ ուզեց ասել, մեր մեջ դառնություն կծագի, կռիվ կլինի: Ես էլ իմ սխտորով հասկացրի նրան, որ ես փախչող չեմ, թեկուզ կովից էլ վատթար բան պատահի: Նա կորեկով ինձ սպառնաց, որ իր գորքերն անհամար են: Ես էլ իմ հավով ցույց տվի, որ ահա այսպես կջարդեմ ես քո անհամար գորքը: Դրա վրա նա տեսավ, որ էլ չի կարող մեզ վախեցնել, փախավ-գնաց...

Քաղաքացիք շատ ուրախացան, որ վերջապես ազատվեցին դերվիշի տալիք երևակայական սովից ու մահից, և ամենքը միաբերան գոչեցին. «Կեցցե՛ ջուլիակը»:

Շահ-Աբասը, որ շատ արհեստասեր թագավոր էր, գովեց ջուլիակին և հետո հարցրեց.

— Ի՞նչ արիք իմ սագերին, լավ փետրեցի՞ր, թե՞ ոչ...

— Ո՛րջ լինի թագավորը, այո՛, լավ փետրեցի, ահա՛ նրանց փետուրները,— ասաց ջուլիակը և թագավորի առջևը դրավ մի պարկ ոսկի:

— Քե՛զ են արժանի այդ ոսկիքը,— ասաց թագավորը,— դու ավելի օգտակար գործադրություն կգտնես դրանց համար: Մի այդքան էլ իմ գանձարանից ստացիր և մի մեծ գործարան բաց արա. թող ծաղկի քո արհեստը իմ երկրիս մեջ: Այսուհետև իմ պալատի դռները միշտ բաց են քեզ համար, թող իմ հովանավորությունը լիովի տարածվի քո իմաստուն ժառանգների և քո ազգի վրա:

1. **Ռերվիշ** - մահմեդականների թափառաշրջիկ կրոնավոր, իսկ
2. **Բոլորեքյան** - բոլորը, ամենքը, բոլորը միասին
3. **Մաքուք** - մաքոք

Խիզախը կամ աներկյուղը (երկրորդ տարբերակ)

Էլե՛լ է, չի էլե՛լ մի պառավ: Այս պառավը մի որդի է ունենում մինու՛ճար: Տղան երբ որ մեծանում է, լսում է, որ աշխարհումս շատ երկյուղալի բաներ կան, որոնցից պետք է հեռու մնալ: Ասում է.

— Ա՛ իս, ինչպե՛ս կցանկանայի, որ մեկ տեսնեի, թե ի՛նչ բան է *երկյուղը*:

Պառավը շատ տեղ է տանում տղային, շատերի մոտ աշակերտության տալիս, որ մեկ արհեստ սովորի, բայց նա ոչ մեկի մոտ չի մնում և ասում է մորը.

— Ես ուզում եմ տեսնել, թե ի՛նչ բան է երկյուղը. եթե այդպիսի արհեստավոր կա, ինձ տուր նրա մոտ, ես այնտեղ կկենամ:

— Որդի՛, երկյուղը ո՛չ արհեստ է, ո՛չ արհեստավոր,— ասում է մայրը,— այդ բանը ամեն մարդու սրտում էլ կա. եթե դու ոչ մի բանից չես վախենում, ուրեմն՝ քո սրտումդ երկյուղ ասածը չկա, դու *աներկյուղ* ես:

— Մա՛յր, այդ երևի լավ բան է, որ ամեն մարդի սրտում էլ կա,— ասում է տղան,— ուզում եմ ես էլ ունենալ, բայց որտե՞ղ գտնեմ, որտե՞ղ ձեռք բերեմ:

— Աստված մի՛ արասցե, որդի՛, այդպես բան չես անիլ,— ասում է պառավը և երկյուղալի դեմքով բացականչում.— Ո՛ հ... որ իմանաս՝ ի՛նչ երկյուղալի և սարսափելի բաներ կան աշխարհիս երեսին...

— Որտե՞ղ են այդ սարսափելի բաները, մա՛յր, հապա ինչո՞ւ ես ոչ մեկ անգամ չեմ տեսնում:

— Հապա սարսափելի չե՞ն քառասուն հարամիքը^[1]. ամբողջ աշխարհս դողում է նրանց ձեռքին, նրանց երկյուղից ոչով սիրտ չի անում նրանց հողումը ոտք դնել:

— Ուրեմն՝ նրանց որ տեսնեմ, անպատճառ կվախենա՞մ, մա՛յր:

— Աստված մի՛ արասցե, որդի՛, իհարկե կվախենաս, քար լինի՝ կհալչի նրանց երկյուղից:

Աներկյուղը մյուս օրը ճանապարհ ընկավ ու գնաց երկյուղ փնտրելու: Նա ոչինչ չուներ, այլ միայն մի պարկ ուներ շալակին, մի կտոր չոր հաց ուներ կոնատակին և մի չոր մահակ՝ ձեռքին:

Ճանապարհին ով որ պատահում էր ու հարցնում, թե՛ ուր ես գնում, նա պատասխանում էր.

— Գնում եմ երկյուղ փնտրելու:

— Գիժ կլինի սա,— ասում էին հանդիպողները և գլխները թափ տալիս:

Աներկյուղը գիժ չէր և ոչ հիմար: Նա շատ խելոք էր մտածում, բայց երբեք խելոք չէր խոսում: Նա տեսնում էր, որ իր շրջապատի մարդիկը բոլորն էլ հիմար են, ոչ մեկն իր նման չի մտածում, այս պատճառով ինքն ավելի ևս հիմարանում էր և նրանցից ավելի էլ հիմար բաներ ասում: «Շատ էլ որ ասեմ, թե ես իմաստուն եմ, ով կհավատա»,— մտածում էր Աներկյուղը. «Լավն այն է, որ գործով ցույց տամ, թե ես հիմար չեմ, իսկ քանի որ գործ չկա, խոսքը նշանակություն ունենալ չի կարող»:

Այսպես են լինում առհասարակ բոլոր կարգե դուրս մարդիկը: Նրանք որովհետև նման չեն լինում բոլոր մյուսներին, այդ պատճառով գիժ են համարվում: Բայց հետո, երբ այդ գիժ համարվածները դառնում են նշանավոր և երևելի մարդիկ, ամբոխը զարմանում է, թե ինչպե՛ս նրա պես գիժ տղան խելոք մարդ դառավ:

Մեր Աներկյուղը գլխիցը ձեռք վեր առած՝ գնաց հասավ քառասուն հարամիների բնակարանը:

Մի ահռելի ժայռի մեջ էր նրանց բնակարանը: Ժայռի մեջը փուչ էր, ու բազմաթիվ միջանցքների ու սենյակների պես բաներ կային նրանում: Հին ժամանակները այդտեղ երկաթահանք էր եղել: Հանքահանները, ժայռը փորելով՝ հանել էին երկաթաքարը, ով գիտե քանի հարյուր տարի, և մեջեմեջ այուններ թողնելով, որ ժայռը վերնից չփլչի, շինել էին ստորլեռնյա ահագին մաղարեք^[2], գաղեք^[3], քարայրներ, որոնցից ամեն մեկը մյուսի հետ միացած էր մի միջանցքով և առանձին ճանապարհով դեպի դուրսը:

Հարամիների համար այդ բնակարանը մի անմատչելի ապաստարան էր: Պատ և տանիք չունեի, որ քանդեին, ահագին սարին ինչ կարող էին անել, իսկ ներսը մտնել կարող էին միայն հատ-հատ, և ո՞վ կհամարձակվեր ինքն իրան քառասուն հարամու բերանը գցել: Այս պատճառով ահա այդ քառասուն հարամիքը ահ ու սարսափ էին տարածել շրջակա գյուղերի և քաղաքների վրա: Գազանների պես դուրս էին գալիս իրանց անմատչելի տնից ու հարձակվում էին քարվանների, հոտերի, նախիրների և քաղաքների ու գյուղերի վրա և թալանում, կողոպտում, հափշտակում ամենայն ինչ, մինչև անգամ շատ աղջիկ ու կնիկ, և բերում լցնում իրանց բնակարանը:

Ահա այս բնակարանը գնաց Աներկյուղը:

Եթե Աներկյուղը ոչ մի երկյուղ չունեի հարամիներից, հարամիքը ավելի ևս երկյուղ չէին ունենալ նրանից ու պիտի ընդունեին իբրև մի անմեղ տղայի, որ դեռ չգիտե, թե աշխարհումս ինչ կա, ինչ չկա:

- Ո՞ր քամին է բերել քեզ մեզ մոտ,- հարցրեց նրան ավազակապետը,- ո՞ր ես գնում և ինչո՞ւ համար ես եկել մեզ մոտ:

Աներկյուղը պատասխանեց.

- Ես ոչնչից չեմ վախենում և չգիտեմ՝ ի՞նչ բան է երկյուղը: Լսեցի, որ դուք շատ երկյուղալի մարդիկ եք, եկել եմ, որ տեսնեմ, թե՛ ի՞նչ կա ձեզանում, որ մարդիկ այնքան վախենում են ձեզանից:

Ավազակապետը ծիծաղեց տղայի պարզամտության վրա և ասաց.

- Մեզանից այն մարդիկն են վախենում, որոնք մի բան ունեն և գիտեն, որ այն բանը մենք պիտի խլենք նրանցից ու զրկենք նրանց իրանց ունեցածից, իրանց սիրած բանից: Իսկ դու,

որովհետև ոչինչ չունես և գուրկ ես նույնիսկ Աստուծո տված խելքից, իհարկե որ չես վախենալ:

- Բայց ես ուզո՞ւմ եմ վախենալ. ինչպե՞ս անեմ, ուրեմն, և ո՞ւր գնամ, որ վախենամ, որ իմանամ, թե՛ ի՞նչ բան է վախը:

- Եթե այդքան ցանկանում ես՝ մեզ մոտ կաց և կտեսնես:

- Շատ շնորհակալ կլինեմ, – ասաց Աներկյուղը և անձնատուր եղավ ավազակապետին:

Ավազակապետը մի դաժան դեմքով մարդ էր: Հաստ-հաստ ու խիտ մազերով հոնքերը կախ էին ընկած խոր ընկած կոպերի վրա, բայց տակից բորբոքված կրակի նման կայծեր էին արձակում նրա աչքերը: Կուրծքը լայն էր, ինչպես մի սարի լանջ, և բրդբրդոտ, ինչպես խոզի բաշ: Վիզն այնպես հաստ էր, ինչպես մի մամռապատ կոճղ, և այնպես ջլուտ, որ կարծես ցուլի վիզ լիներ: Եթե Աներկյուղը վախկոտ լիներ, նրան տեսնելուն պես կսարսափեր, բայց ավազակապետը նրան թվաց իբրև մի գոմեշ կամ ուղտ, որոնք չնայած իրանց արտաքին ահռելիությանը, սովոր մարդկանց վրա ոչ մի երկյուղ չեն ազդում, այլ իրանք են վախենում նրանցից: Աներկյուղն այնպես էր նայում հսկայի վրա, ինչպես գոմեշ խրտնեցնել և վախեցնել ուզող մի երեխա:

- Այս տղան մեզ շատ պետք կգա, – ասաց ավազակապետը մյուսներին: – Մենք սրան կարող ենք լրտես շինել և ուղարկել զանազան տեղեր, ուր մեզ չի կարելի գնալ: Բայց պետք է նախ և առաջ փորձել սրա աներկյուղությունը:

Աներկյուղին սիրով պահպանեցին մի քանի օր. նրան ձիապահի և խոհարարի պաշտոն տվին, և հետո նրա աներկյուղությունը փորձելու համար, ավազակապետն ասաց նրան.

- Այս քանի օր է, փորս սաստիկ ցավում է, եթե մի լավ հալվա եփես ինձ համար, ես կուտեմ և կառողջանամ. միայն այդ հալվան պիտի եփես այսինչ գերեզմանատանը գիշեր ժամանակ և այն էլ՝ նոր թաղած մեռելի կողքին:

Այս պատվերը տվավ ավազակը, իսկ ինքը վաղօրոք գնաց մտավ իր ասած գերեզմանումը թաք կացավ:

Երբ լավ մթնեց, Աներկյուղը նույն տեղը կրակ վառեց և սկսեց հալվան եփել: Շերեփը ձեռին խառնում էր հալվան ու մի երգ մոմռում քթի տակին: Բայց ահա տեսնում է, որ մի բան է խրթխրթում գերեզմանումը, մեկ էլ մեռելը ձեռքը հանում է գերեզմանիցը և մեկնում դեպի տղան, ողորմություն ուզելու պես: Աներկյուղը շերեփը լցնում է հալվայով, փչելով հովացնում և ածում է մեռելի ափը: Նա ներս է քաշում կուռը (*թևը*), տվածն ուտում է և էլի մեկնում ձեռքը: Աներկյուղը մեկ էլ է լցնում շերեփը հալվայով, հովացնում և ածում մեռելի ափը: Այսպես կրկնվում է երեք անգամ: Բայց չորրորդ անգամ էլ որ մեկնում է, նա, փոխանակ հալվայի, կրակոտ խանձուղով խփում է ձեռքին և ասում.

- Քեզ պես անամոթ մեռել չեմ տեսել, բավական է ինչքան որ կերար. բոլորը որ քեզ ուտացնեմ, էլ իմ աղային ի՞նչ տանեմ. եթե որ այդպես ուտելու ախորժակ ունեիր, էլ ո՞ւր էիր մեռնում. երևի, բանից ես փախել և ընկել մեռելների կարգը:

Մեռելը մեկ էլ է պարզում ձեռքը:

- Ասացի, որ էլ չե՛մ տալ, խելք ունես՝ ձեռքդ ե՛տ քաշիր, թե չե՛ կրակով կայրեմ:

Մեռելը չուզեց ձեռքը ետ քաշել, Աներկյուղը պինդ բռնեց ձեռքիցը և խանձուղով այրեց: Հսկան վեր թռավ տեղիցը և ընկավ Աներկյուղի վրա, բայց նա իր անվեհերությունը չկորցրեց, այլ՝ ջուխտ ոտները գրկեց և հսկային գետին գլորեց: Նա վեր կացավ փախավ, որ Աներկյուղը իրան չճանաչի: Աներկյուղը հալվան տարավ ավազակապետին տվավ և պատմեց մեռելի արարմունքը:

- Օ՛... այդպես բան չի լինիլ,- ասաց նա,- երևի վախեցել ես, և աչքիդ այդպես է երևացել:
- Կարելի է,- ասաց Աներկյուղը՝ չիմանալով, թե ի՛նչ բան է աչքին երևալը.- ուրեմն, եթե վախն այդ է, ես նրա գլխին լավ օյին դրի:

Ավազակապետը այս փորձից հետո Աներկյուղին շինեց իր լրտեսը և լրաբերը: Նրան ուղարկում էր ամեն տեսակ վտանգավոր տեղեր, և նա գնում էր երբեմն ձիով, երբեմն ոտքով և ամեն հանձնարարություն այնպես էր կատարում, որ ավազակներն իրանց նպատակին չհասնեն և հաջողություն ունենալու տեղ անհաջողության հանդիպեն:

Այս պաշտոնի մեջ նա բավական վարժվեցավ թուր և նիզակ բանացնելում, ձիով ու հետի արշավանք անելում և դարձավ ավազակների մեջ ամենից կտրիճը, բայց ավազակ չդառավ, այլ ավազակներ կոտորող: Նա երբ որ հանդիպում էր մի քարվանի, նրանց զգուշացնում էր, թե ինչ տեղ պիտի իջնեն, և իմաց էր տալիս, թե այսինչ ժամանակ պիտի հարձակվեն ավազակները, բայց չվախենան, ինքն օգնության կհասնի: Եվ ճշմարիտ. երբ գնում էին հարձակմունք գործելու թե՛ քարվանի և թե՛ գյուղի վրա, նա փոխում էր իր գդակը, դեմքը ծածկում և հարձակվում ավազակների վրա. որի գլուխը ջարդում, որի կուռը կոտորում, ավազակներից հափշտակում, վերադարձնում տերերին և ինքը կրկին խառնվում նրանց մեջ և հետները գնում: Մեկ, երկու, երեք այսպես որ արավ՝ ավազակապետի սիրտը կասկած ընկավ, և այն մտքին եկավ, որ այս բանն անողը Աներկյուղն ինքն է և ոչ ուրիշ մարդ:

1911

-
1. **Հարամի** - *ավազակ, կողոպտիչ*
  2. **Մադարա** - *քարայր*
  3. **Զադա** - *քարանձավ*